

LA GUERRA DE SUCCESSIÓ A MENORCA

Miquel Àngel Casasnovas Camps

Hi ha episodis de la història de Menorca que ultrapassen el caràcter merament insular per incardinar-se en la història general. Un d'aquests episodis és la Guerra de Successió, un conflicte per a la comprensió del qual cal tenir en compte el seu doble vessant de guerra per l'hegemonia a Europa, d'una banda, i de conflicte civil i dinàstic dins els regnes de la monarquia hispànica, d'altra banda. I l'episodi menorquí de la guerra de Successió té unes clares connotacions europees arran, sobretot, de la posició estratègica de Menorca i l'interès que l'illa suscitava tant a Anglaterra com a França.

Mapa del port de Maó, al començament del segle XVIII

Els menorquins no es van mostrar gaire entusiastes davant del canvi de dinastia. Havien celebrat amb la pompa acostumada els funerals per l'ànima de Carles II, però donaren llargues a l'hora d'organitzar festes per l'entronització de Felip V de Castella i IV d'Aragó. Més encara, els jurats al·legaren que davant dels temps calamitosos que s'auguraven, més valia organitzar rogatives que no festes. Tanmateix, el 6 de setembre de 1701 la Universitat General nomenà síndic Gabriel Squella amb la missió de traslladar-se a Mallorca

per jurar fidelitat al nou monarca, representat pel virrei, i rebre, en contrapartida, la confirmació dels privilegis i franqueses de Menorca.

Aviat els negres presagis s'acompliren i la guerra entre la Gran Aliança i els Borbó esclatà el maig de 1702. Atès el perill d'atac, Felip V ordenà l'enviament d'homes, municions i armament, així com el reforçament de les fortificacions de l'illa. El govern francès, per un altre costat, començava a adonar-se de la importància de Menorca, sobretot arran de

la penetració de l'armada angloholandesa a la Mediterrània. Lluís XIV mostrava una preocupació creixent per la situació menorquina i el setembre de 1705 envià un batalló d'infanteria de marina sota el comandament del capità de navili La Jonquière, el qual arribà a Menorca a finals d'octubre. Aleshores ja havia esclatat la revolta austracista als regnes de València i Aragó i al Principat de Catalunya. Carles III fou proclamat rei a Barcelona i prometé defensar els furs i privilegis dels regnes de la Corona d'Aragó.

Mentrestant, a Menorca s'havia consolidat un sòlid partit austracista que mantenia estretes connexions amb Barcelona. Hi jugà un paper clau el bisbe de Solsona, el menorquí Guillem Gonyalons, un dels eclesiàstics més prominents de la cort austracista. A l'inici de la tardor de 1706 l'ambient preludejava l'esclat d'una revolta, especialment després que el setembre la poderosa flota angloholandesa de l'almirall Leake forcé la submissió de Mallorca i les Pitiüses a l'autoritat de Carles III. Però Leake abando-

nà la Mediterrània sense intentar la capitulació de Menorca, per bé que podia al·legar l'avançat de l'estació i l'existència d'una nombrosa guarnició a Sant Felip.

Tot i no disposar del suport de la marina anglesa, els austricistes menorquins decidiren passar a l'acció. La sublevació austracista, encapçalada per Joan Miquel Saura i Morell, esclatà en la nit del 19 al 20 d'octubre de 1706. Saura, que s'havia apoderat sense cap problema de Ciutadella —prèviament abandonada per la migrada guarnició borbònica— forçà els jurats de la Universitat General a reconèixer Carles III com a rei legítim. L'endemà, tota l'illa reconeixia Carles III, però amb una important excepció: el castell de Sant Felip, defensat per una nodrida guarnició comandada pel governador Diego Leonardo Dávila i el capità La Jonquièrre. La revolta austracista gaudia d'un ampli suport popular les causes del qual són múltiples i complexes i van des de les tensions entre els distints grups socials fins al desig de mantenir incòlumes els furs i privilegis de l'illa, passant pel sentiment antifrancès i l'estrangulament econòmic que la situació de guerra havia generat bloquejant el comerç illenc. Aviat la Universitat General reclutà un exèrcit de voluntaris que, unit als desertors de la guarnició borbònica i a alguns reforços arribats des de Mallorca, posà setge al castell de Sant Felip.

Malgrat l'entusiasme de l'exèrcit menorquí (entre 1.400 i 2.800 homes, segons les fonts), sense ensinistrament ni disciplina militar, mal armat i mancat d'artilleria, no bastava per prendre una sòlida fortalesa defensada per centenars de soldats profes-

sionals. Dávila i La Jonquièrre demanaren ajut a Madrid i París i quedaren a l'espera dels reforços que permetrien invertir la situació. A mesura que les setmanes transcorrien el manteniment del setge començava a pesar com una llosa damunt de les malmeses finances dels municipis, els quals hagueren de recórrer a l'endeutament i a mesures fiscals extraordinàries.

En realitat, el temps corria a favor dels borbònics. L'11 de gener de 1707, un comboi francès escortat per tres navilis de guerra sota el comandament del comte de Villars, fondejava al port de Maó portant un batalló de reforç. El dia 3, el governador Dávila envià un ultimàtum als jurats de Maó instant a la rendició amb la promesa d'un perdó general, però no fou obeït. Dávila, doncs, decidí de passar a l'acció i el 5 de gener un exèrcit francoespanyol comandat pel comte de Villars, amb uns efectius d'uns 1.300 soldats, sortí de Sant Felip per dirigir-se contra les línies austracistes. La batalla es lliurà en terres de l'alqueria de Biniatop durant gairebé tota la jornada del 5 de gener i, malgrat la resistència inicial, els austricistes menorquins s'hagueren de retirar precipitadament. Els austricistes havien tingut dos centenars de baixes, entre morts i ferits; l'exèrcit de Dávila, per la seva part, havia perdut 71 homes.

El 6 de gener, de bon matí, les tropes borbòniques ocuparen Maó. L'endemà, els jurats d'Alaior i des Mercadal juraven fidelitat a Felip V després de veure's amenaçats amb el sacrifici dels ramats i la destrucció dels sembrats i pastures. Aleshores la resistència austracista ja s'havia esfondrat: el castell de Sant Antoni de Fornells havia es-

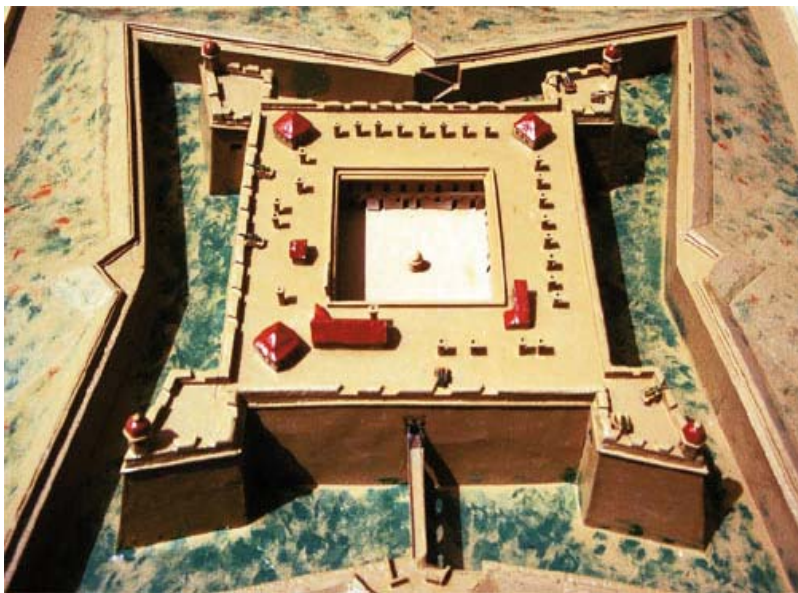
Retrat del general James Stanhope

tat abandonat i els principals caps de la revolta escaparen a Mallorca. Les tropes borbòniques acampades a Ferreries, comandades ara per La Jonquièrre, reberen la capitulació dels emissaris de Ciutadella. La Jonquièrre va ser generós amb les condicions per tal d'acabar ràpidament amb la sublevació i obtenir la rendició de la capital.

Dávila entrà a Ciutadella el 15 de gener i aviat demostrà la seva intenció d'incomplir els pactes signats per La Jonquièrre en considerar-los excessivament benignes. Tots els béns dels rebels presos i absents, així com les propietats dels mallorquins situades a Menorca —incloses les rendes

capitulars i episcopals— foren confiscades i s'imposaren quantioses multes a alguns menorquins que s'havien destacat en la revolta. No foren pocs els que, ensumant que la situació podia empitjorar, sol·licitaren poder sortir de l'illa. La repressió (que va incloure alguna execució) va anar acompanyada de la recompensa dels pocs elements que s'havien destacat en la defensa del partit borbònic.

Però Dávila encara no estava satisfet. El governador necessitava un pretext per a desfermar, encara amb més rigor, la repressió que esclafés definitivament el partit austracista. El 23 de març el governador va rebre infor-

Maqueta del castell de Sant Felip

mes (reals o suposats) de que s'estava congriant una segona revolta austracista que presumptament havia d'esclatar el 25. Amb el pretext d'avançar-se a la revolta, els soldats del governador empresonaren dotzenes de sospitosos per tota l'illa. Dávila ordenà execucions, empresonà hostatges i requisà armes i municions. Molts dels capturats foren torturats per aconseguir més delacions i, finalment, també executats. Dávila confiscà els béns dels detinguts i enderrocà algunes cases perquè servís d'exemple i advertència. En total hi hagué 36 condemnats a mort, que foren penjats a la forca, 6 condemnats a galeres i 14 desterrats. 24 frares i clergues foren deportats a Toló.

Com a culminació de la repressió, Dávila anul·là els privilegis de l'illa. Tot i que el governador havia actuat en aquest sentit per pròpia iniciativa, tant el govern francès com l'espanyol aprovaren expressament les seves mesures. Lluís XIV es congratulà per haver-se aprofitat l'ocasió per privar els habitants de Ciutadella dels privilegis conservats en la primera capitulació i dels quals s'han mostrat indignes.

La resta del 1707 i la primera meitat del 1708 Menorca va viure sota el règim militar que havia imposat Dávila. Així i tot el governador no estava tranquil i temia nous aixecaments dels menorquins. Durant tot aquest temps no cessà de demanar ajut militar, tant a Espanya com a França, si bé les seves peticions no foren ateses. Els menorquins, per la seva banda, contestaren amb la resistència passiva. Però l'autèntic perill era un atac procedent de l'exterior. A tal efecte, es reforçaren les defenses de Sant Felip; aquestes obres foren pagades amb els diners que s'havien obtingut de les multes i confiscacions dels menorquins represaliats.

Mentrestant, Carles III ja havia decidit la conquesta de Menorca. El principal impulsor de l'expedició havia estat el general anglès Sir James Stanhope, el qual creia vital l'obtenció del port de Maó per facilitar que una part de la flota anglesa hivernàs a la Mediterrània. Al començament de setembre, les autoritats borbòniques de Menorca reberen notícies alarmants que confirmaven la imminència d'un atac aus-

tracista. Dávila convocà els jurats i batles dels municipis menorquins per demanar la seva ajuda. En realitat van ser molt pocs els menorquins que van fer costat a Dávila en aquells moments. Únicament els col·laboracionistes que s'havien beneficiat amb càrrecs i béns van acudir a la crida del governador.

El 12 de setembre es van albirar els primers vaixells aliats davant les costes de Menorca. El desembarcament de les tropes austracistes, comandades pel mateix general Stanhope, desembarcaren a Alcalfar els dies 14 i 15. Es tractava d'un exèrcit d'uns 3.000 homes que en realitat era una mescla heterogènia de soldats i infants de marina britànics, espanyols, italians i portuguesos de l'exèrcit de Catalunya, amb algun contingent mallorquí facilitat pel virrei austracista, comte de Savellà. Els menorquins es bolcaren en auxiliar l'exèrcit invasor i proclamaren novament Carles III.

Novament l'únic reducte borbònic de l'illa era el castell de Sant Felip. Sense sotmetre la fortalesa a un setge formal, el 28 de setembre Stanhope passà a l'atac i aviat fou pres el mur que encerclava el raval. Desbordada la primera defensa, una allau de defensors i gairebé tota la població civil del raval es precipità a l'interior de la fortalesa. Molts soldats borbònics aprofitaren per desertar. Desmoralitzats, els caps de la defensa optaren per capitular. Al capvespre del 29 es signaven les capitulacions definitives. Per tal d'enllestir

l'afer amb rapidesa, Stanhope acceptà gairebé totes les condicions dels defensors. Pocs dies després Dávila, La Jonquière i els seus homes, juntament amb els col·laboracionistes illencs més destacats, sortiren de l'illa a bord de vaixells anglesos.

Els menorquins celebraren amb gran alegria el retorn al domini de Carles III. Els furs i privilegis foren restablerts i es va reprendre la vida institucional. La guerra, però, continuava i el seu final tindria un desenllaç imprevisit. Molt lluny, a les cancelleries europees, s'estava dibuixant un nou mapa d'Europa. L'any 1711 Carles III fou proclamat emperador germànic amb el nom de Carles VI i es traslladà a Viena. Ara Anglaterra advocà pel reconeixement de Felip V, però amb condicions. Cap al 1712 els preliminars de la pau estaven pràcticament enllestits. Menorca, juntament amb Gibraltar, passaria a la reina Anna de la Gran Bretanya. El 9 de novembre de 1712 el duc d'Argyll, plenipotenciari de la reina Anna, arribava a Menorca per prendre possessió de l'illa. L'acompanyava el coronel Richard Kane en qualitat de tinent governador. Les autoritats menorquines, convocades al castell de Sant Felip, s'hagueren d'enfrontar amb els fets consumats: els britànics havien vingut per a quedar-se definitivament. El 13 de juliol de 1713, a la ciutat holandesa d'Utrecht, Espanya i Gran Bretanya signaven la pau. L'article 11è deia: El rei Catòlic cedeix també a la Corona de la Gran Bretanya l'illa de Menorca, el port, ciutat i fortalesa de Port-Mahon, amb iguals condicions que Gibraltar i que en cas d'alienar-la se li doni en primer lloc a la Corona d'Espanya. S'obria així una nova etapa de la història de l'illa. ■